



Muhammed Mücahid Dalkılıç, *Gözetimin Dönüşümü ve Instagram'da Benliğin Sunumu: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul: Çizgi Kitabevi, 2024, 287 s.

Değerlendiren: Gizem Ayşe Arıkan Akçay

Geleneksel gözetim anlayışı, devletlerin ve kurumların bireyleri denetlediği merkezi ve hiyerarşik bir yapı olarak algılanıyordu. Ancak dijital çağın yükselmesiyle birlikte gözetim, tek yönlü bir kontrol mekanizmasından çok katmanlı, dağıtılmış bir süreç haline dönüştü. Sosyal medya platformları, akıllı cihazlar ve büyük veri analitiği sayesinde bireyler artık sadece izlenen değil, kendi iradeleriyle bu sürece dahil olan aktif katılımcılar oldular. Bugün, bireyler, toplumsal kabul görmek ve görünürlük kazanmak amacıyla kişisel mahremiyetlerinden feragat ederken, algoritmalar ve platform politikaları tarafından şekillenen yeni bir gözetim düzeninde yaşamaktadır. Bu değişim, geleneksel panoptikon modelinden farklı olarak, bireylerin kendilerini ifade etme biçimlerini ve sosyal etkileşimlerini köklü bir şekilde değiştiren yeni bir gözetim paradigması yaratmaktadır.

Dijital çağda bireyler hem aktif üreticiler hem de sürekli izlenen özneler halindedirler. Sosyal medya platformları da bireylere kimliklerini inşa etme ve kendilerini ifade etme imkânı sağlarken, aynı zamanda görünmez gözetim mekanizmalarının merkezinde yer almaktadır. Bu yeni gözetim biçimi, bireylerin sadece devlet ve kurumlar tarafından değil, aynı zamanda sosyal çevreleri ve algoritmalar tarafından da izlendiği bir yapı oluşturmaktadır. Özellikle Z kuşağı diye adlandırılan kuşak, dijitalleşmiş bir dünyada büyüdüğü için, sosyal medya üzerindeki benlik sunumlarıyla bu gözetim

@ Araştırma Görevlisi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi, gizemaysearikan@gmail.com

id <https://orcid.org/0000-0001-6616-7012>

© İlmi Etüdler Derneği
DOI: 10.12658/D0408
insan & toplum, 2025;
insanvetoplum.org

mekanizmaları arasındaki dinamik etkileşimi benimsemiştir. Bu bağlamda, sosyal medya sadece bir paylaşım alanı değil, aynı zamanda bireylerin kendilerini denetlediği ve şekillendirdiği dijital bir gözetim alanı işlevi görmektedir.

Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyoloji Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmalarına devam eden Muhammed Mücahid Dalkılıç, Çizgi Kitabevinden çıkan *Gözetimin Dönüşümü ve Instagram’da Benliğin Sunumu: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma* adlı eserinde dijital gözetimin egemen olduğu çağda bireylerin kimliklerini nasıl oluşturup sergilediğini inceleyerek, Z kuşağının Instagram üzerindeki benlik sunum stratejilerine odaklanmaktadır. Eser, giriş ve sonuç dışında “(1) Kuramsal çerçeve, (2) araştırmanın metodolojisi, (3) araştırmanın bulguları” olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm olan ‘Kuramsal çerçeve’, on üç alt başlık, ikinci bölüm olan ‘Araştırmanın metodolojisi’ on iki alt başlık ve son bölüm olan ‘Araştırmanın bulguları’ dört alt başlık içermektedir. Eserin temelinde yer alan araştırma 18-24 yaş aralığında yer alan ve Z kuşağı olarak tanımlanan genç bireyler ele alınmıştır. Alt başlıklardan olan “Zamanın Ruhu ve Dijital Çağın Yerlileri: Z Kuşağı” başlığında kuşak terimini ve sınıflandırmalarını literatürden alıntılar yaparak tartışmış ve Z kuşağı sınıflandırmasında farklı fikirlerin olduğunu belirtmiştir (s.113-119). Aynı zamanda “Örneklem” alt başlığında da Z kuşağının tanımlanmasının ve sınırlarının çizilmesinin tartışmalı olduğunu ifade etmiştir (s.140). Yazar, Z kuşağının Instagram üzerindeki benlik sunum pratiklerini anlamayı hedeflemektedir. Önceki çalışmalar, bireylerin gündelik hayatta benimsedikleri kimlik sunum stratejilerinin çevrim içi platformlara taşındığını ortaya koyarken, bu araştırma özellikle Z kuşağına odaklanarak, onların dijital ortamda benliklerini nasıl sergilediklerine dair daha derinlemesine bir analiz sunmayı amaçlamaktadır.

Eserin birinci bölümü, benlik ve gözetim kavramlarını ele alarak, bu iki olgu arasındaki ilişkiyi teorik bir perspektiften incelemektedir. Bu bölümde öncelikle benlik kavramının tanımlanmasına odaklanılmış, literatürdeki felsefe, psikoloji ve sosyoloji disiplinleri çerçevesinde farklı yaklaşımlar ışığında benliğin nasıl kavramsallaştırıldığına değinilmiştir. Bu çok yönlü yaklaşım sayesinde zengin bir kuramsal çerçeve oluşmuştur. Felsefenin benliğin ne olduğuna odaklandığı; psikolojinin bireyin benlik algısı ve benlik saygısı gibi bireysel boyutları incelediği; sosyolojinin ise benliğin toplumsal etkileşim içinde nasıl biçimlendiği ve nasıl sunulduğu sorularıyla ilgilendiği ifade edilmiştir. Bu disiplinler arası katkıların, benliğin yapısı, oluşumu, etkileyen faktörleri ve türleri üzerine kapsamlı bir anlayış geliştirilmesini sağladığı belirtilmiştir. Yazar hepsinin ele alınmasının çalışmanın amacı dışına çıkacağından benliği sosyal psikoloji ve sosyoloji perspektifinden ele almıştır. Bu nedenle yazar, benlik olgusuna ilişkin kuramsal zemini; William James,

G. Herbert Mead, Charles Horton Cooley, Erving Goffman, Anthony Giddens, Zygmunt Bauman ve Rein Raud'un yaklaşımlarına dayandırarak oluşturmuştur.

Geleneksel yaklaşımlar benliği genellikle bireyin içsel deneyimleri, toplumsal roller ve etkileşimlerle şekillenen dinamik bir yapı olarak ele almıştır. Geleneksel yaklaşımların aksine, çağdaş yaklaşımlar benliği sabit değil, sürekli değişen, performatif ve dijitalleşmiş bir süreç olarak ele alır. Bu yaklaşımlar, özellikle Z kuşağının Instagram gibi platformlardaki benlik sunum pratiklerini anlamak için önemli açılımlar yapmaktadır. Özetle Dalkılıç, geleneksel yaklaşımları, benliğin değiştirilemez, tutarlı ve süreklilik gösteren bir olgu olarak; çağdaş yaklaşımları da benliğin bireylerin tecrübelerine ve sosyal yaşamlarına göre değişiklik gösteren bir olgu olarak vurgulamıştır.

Ayrıca eser, gözetimin iki ana kavramı olan panoptikon (modern gözetim) ve omniptikon (dijimodern dönemde gözetim) üzerinde durmaktadır. Modern gözetim asimetrik ilişkilere dayanırken, dijimodern dönemde bireylerin rızası ve gönüllülüğü üzerine kurulu bir gözetim modeli ortaya çıkmaktadır. Sosyal medya, bireylere hem gözetleme hem de gözetlenme fırsatı sunan bir platform haline gelmiştir. Instagram özelinde ise, platformun fotoğraf paylaşımı ve kullanıcı etkileşimi üzerinden benlik sunumları tartışılmaktadır. Kullanıcılar, kendilerini ifade etmenin yanı sıra olumlu bir imaj yaratmak için stratejiler geliştirir ve paylaşımlarına özen gösterir. Instagram, görsel odaklı yapısıyla bireylerin sosyal onay ve beğeni ihtiyaçlarını karşılar ve bu bağlamda dijimodern toplumda gözetim dinamiklerine ve benlik sunumuna nasıl etki ettiğini inceler.

Eserin ikinci bölümünde yapılan araştırmanın yöntemine, problem cümlesine, alt problemlerine, örneklemine, veri toplama tekniğine ve veri analizinde kullanılan istatistik tekniklere yer verilmiştir. Araştırmada, sosyal olguları istatistiksel olarak analiz etmek ve araştırma birimi üzerinde detaylı ölçümler gerçekleştirmek amacıyla nicel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın temel odak noktası, Z kuşağı bireylerinin Instagram platformunda benlik sunum pratiklerini incelemek ve çevrim içi benlik sunumları ile belirli değişkenler arasındaki olası farklılıkları ortaya koymaktır. Bu doğrultuda, nicel araştırma yöntemlerinden biri olan survey modeli kullanılmıştır. Veri toplama sürecinde anket tekniğinden yararlanılmış ve katılımcıların görüşleri, önceden hazırlanmış soru formu aracılığıyla elde edilmiştir (s.133-134). Bu araştırmanın problem cümlesi "Z kuşağı olarak kavramsallaştırılan bireyler Instagram'da benlik sunumlarını ne şekilde gerçekleştirmektedirler?" şeklindedir (s.137). Ek olarak, araştırmada örneklem belirlenirken üç temel kriter dikkate alınmıştır: Katılımcıların 18-24 yaş aralığında olması, Instagram kullanıcısı olmaları ve gönüllü olarak araştırmaya katılmayı kabul etmeleri. Çalışmanın yürütüldüğü

dönemde bu yaş grubundaki bireyler, Z kuşağı üyeleri olarak değerlendirilmiştir. Araştırmanın örneklem grubu, Selçuk Üniversitesi Alaaddin Keykubat Yerleşkesi içerisinde eğitim gören öğrenciler arasından seçilmiştir. 2021-2022 akademik yılında, üniversitenin farklı bölümlerine sahip on farklı fakültesinde lisans eğitime devam eden öğrenciler araştırmanın katılımcı grubunu oluşturmuştur (s.140-142). Ayrıca araştırmada, soru formunun ilk üç bölümündeki betimleyici sorulara verilen yanıtlar frekans tabloları ile analiz edilerek verilerin genel dağılımı belirlenmiştir. Üçüncü bölümde yer alan Instagram İçerik Paylaşım Cetveli'ndeki 14 Likert tipi soruda katılımcıların ifadeleri ne sıklıkla uyguladığı belirlenmiş ve verilerin ortalama değerleri ile dağılımları frekans analiziyle incelenmiştir. Ayrıca yazar, Fullwood, James ve Chen-Wilson'ın (2016) "Self Concept Clarity and Online Self-Presentation in Adolescents" başlıklı çalışmada geliştirmiş olduğu Presentation of Online Self-Scale-POSS (Çevrim içi Benlik Sunumu Ölçeğini) Türkçeye uyarlamıştır. Çevrim içi Benlik Sunumu Ölçeği için yapı geçerliliği, faktör yapısı ve alt boyutlar Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) ve Doğrulamalı Faktör Analizi (DFA) ile tespit edilmiştir. Değişkenler arasındaki farklılıklar ise t-testi, ki-kare testi ve ANOVA testi kullanılarak analiz edilmiştir (s.165).

Eserin son bölümünde yapılan araştırmanın bulguları ele alınmıştır. Saha araştırmasında toplanan veriler, betimsel ve çıkarımsal istatistiksel yöntemler kullanılarak tablo şeklinde sunulmuş ve araştırmanın alt problemlerine yanıt aranmıştır. Yazar, verilerin tablosu ve yorumu arasında esnek bir şekilde ve sürekli olarak geçişler yapmıştır. Tablo ve yorum yapma ilkesini Dalkılıç açıkça benimsediği görülmektedir. Bulgularda bulunan verilerin başka verilerle paralellik göstermesi de çalışmanın akademik güvenilirliğini artırdığı ifade edilebilir. Ancak bulguların yorumlanmasında literatüre nadiren atıfta bulunması dikkat çekmektedir. Bu durumun, araştırmadan elde edilen bulguların mevcut literatüre nasıl katkı sağladığını değerlendirme fırsatını sınırladığı söylenebilir. Yazar, bulguların sonucunda, Instagram'ın görsel içerik paylaşımı odaklı yapısının omnioptik gözetimi mümkün kıldığını ifade etmiştir. Ayrıca, Z kuşağı bireyleri, dijital gözetim sürecinde bu platformda izlenme pratiklerini gerçekleştirirken, aynı zamanda çevrim içi ortamda benliklerini de sergilediği sonucuna ulaşmıştır. Sadece Selçuk Üniversitesi öğrencileri ile sınırlandırılmış olması, bulguların genelleştirilebilirliğini kısıtlayabilir.

Sonuç olarak eserde, benliğin bireysel ve toplumsal boyutları ayrıntılı şekilde incelenmiş; kimlik inşası, sosyal etkileşim ve kendini sunma pratiklerinin, gözetim mekanizmalarıyla nasıl iç içe geçtiği tartışılmış ve dijitalleşmenin bu süreçleri nasıl etkilediğine dair teorik bir çerçeve sunulmuştur. Özellikle Z kuşağı bireylerinin dijitalleşen dünyada hem izleyen hem de izlenen konumunda yer alarak çevrim içi

benlik sunumlarını nasıl gerçekleştirdikleri detaylı analizlerle ortaya konulmuştur. Yüz yüze etkileşimde sergilenen benlik performanslarının dijital sahnede yeniden yapılandırıldığı ve Instagram üzerinden akışkan, sürekli değişen bir benlik inşasının sürdürüldüğü vurgulanmıştır. Gözetim ve gösteri pratiklerinin bu platformda iç içe geçtiği yönündeki tespitler, günümüz dijital toplumun dinamiklerini anlamada önemli katkılar sunmaktadır. Yazarın da belirttiği gibi bulgular, belirli bir zaman aralığında ve sınırlı bir örneklem grubuyla toplanmış kesitsel veriler üzerinden değerlendirilmiştir. Bu durum yapılan çıkarımların genellenebilirliğini sınırlamıştır. Ayrıca yazar yukarıda da belirtildiği gibi Fullwood ve arkadaşlarının ölçeğini Türkçeye uyarlayarak literatüre önemli bir katkıda bulunmuştur. Son olarak eser, akademik dil açısından detaylı ve teorik olarak derin bir inceleme sunmakta olup, dikkatlice hazırlanmış bir çalışmadır. Sosyolojik bir perspektiften ele alındığında hem günümüz dijital toplumunu anlamak isteyen araştırmacılar hem de medya ve benlik konularına ilgi duyan akademik topluluklar için önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Baudrillard, J. (2020). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (O. Adanır, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. ve Raud, R. (2018). *Benlik Pratikleri*. (M. Ekinci, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Cooley, C. H. (1902). *Human Nature and the Social Order*. Scribner's.
- Fullwood, C., James, B. M., & Chen-Wilson, C.-H. (J.). (2016). Self-concept clarity and online self-presentation in adolescents. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 19(12), 716–720. <https://doi.org/10.1089/cyber.2015.0623>
- Giddens, A. (2019). *Modernite ve Bireysel Kimlik Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum*. (Ü. Tatlıcan, Çev.). Say Yayınları.
- Goffman, E. (2018). *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*. (B. Cezar, Çev.). Metis Yayınları.
- Mead, G. H. (2019). *Zihin, Benlik ve Toplum*. (Y. Erdem, Çev.). Heretik Yayınları.